Тукча умбалсэ укан-влак ушныльза!

Паша калыкын утлышашыжэ

ышкэ кидшын пашажэ

Мар. 1-29

МАЙАК

Марла газет

Марийская газета

Орган Марийского Пед'отдела Уфимского Губернского Отдела по делам Национальностей и Марийской Коллегии по работе в деревне среди Мари при Уфимском Губкоме Р. К. П. (большевиков).

ГАЗЭТ АК:
1 тылым . . . . . 25 т.
2 „ . . . . . 50 „
3 „ . . . . . 75 „

Условия подписки:
На 1 мес. . . . . 25 р.
„ 2 „ . . . . . 50 „
„ 3 „ . . . . . 75 „

Арньаш кок кана дэктэш.
РЕДАКЦИАН АДРЕСЫЖЭ:
г. Бирск, Садовая ул.,
дом № 2.

Ик №ын акшэ 2 тэн'гэ.

1. Вуркэчэ Йанварын. 26-шо 1921-ий. № (1).

ПРИКАЗ

Киндэ погышо ушэмлан толшо приказ (куштумаш).

Чйла вэрат киндэ погйшо ушэм влаклан совнарком вуйлатйшэ тыганьэ куго пашам кўштэн колтэн: Киндэ разверсткам, нарэнгэ разверсткам, йлйн нёшмйм, ковйстанйм молО пакча йэмышймат, адак урнйк погймашым февраль тйлэйн 15 жо тэмаш, манйн. Пашам йылэ мучко шукташ чйла профессиональный продовольственный аппарат сой пашалан шогалтймэ ганьэ погалталтэш. Чйла вэрат шурнО ончйшо нёлкä влак йштальтйт. Разверсткам тэмйшэ йэнлан олмэшыжэ моло тўрлё настам пуат. Тй пашалан торэш шогйшо йэнжэ сутйш пуалтэш.

Майак

Тй марсэк казэтна „Совэт умландармаш" лўм дэнэ лэктэ. Тугай лўмым пуэн калыклан совэт власть нэргэн чйлт умландарэн пунэна ильэ.

1917 ий гйч тўнгалйн 1919 ий мартэн Россия кёргйштё власть тэвйлэч тэвэ вашталтйльэ. Вара 1919 ий йштэ совэт власть пэнгйдэ вожым колтйш.

Ожно, кугужа уло годым, мари калйк моло калйк дэч коч мускулалт илйш. Тудо шўк олмйштат укэ ильэ. Тугэ гйнат ала могай осалжат, йёсйлыкшат мари калйклан шинчаш койдымйла чўчё. Кугужамат, шэмэр калйклан байар влак ончйлно кул лийын илашат, йумо пуйрэн манйн йшкэнйштым йшкэ шандарат ильэ. Йумо пуйрмо войнча илэна, пуйрмо дэч коч эрташ ок лий, мамэ мут влак дэнэ вуй ушйштым йар сймаи дэнэ пэтйрэлыт ильэ. Ала могай йёсё илйшйжат куштылго илйшйш лэкшаш корнйш намийэн огйл. Ик мут дэнэ каласймаштэ тунэмме йёсё илйлйжат куштылгйн вэлэ чучэш. Моло сайрак илйш ушйшкйжат пурэн огйл.

Тйгэ шэмэр калйк гйна шэмэн.

Кугйн тунэмшэ калйк миклай кугужам пйтарэн кузат шэмэр калйкым кулйк илйш гйч утараш тйршэн коштйн. 1919 ийштэ пагйт толйн шуо. Шэмэр калйкым совэт власть куллйк илйш гйч утарйш. Тунам шуко мари калйк совэт властьйн тўнгшонымыжым йш унгло. Тышкат тушкат тайнйльйч. Вуйштым кушко лушталтараш йшт шинчэ. Сэдэ пагйтйштэ „Совэт умландармаш" лўман казэтна лэкташ тўнгальэ. Унлйдымо мари калйк йшкэ йылмыждэнэ сэрымэ казэтым окэн, вуйжо ййр шоналтыжэ манйн шонйшна.

Совэт умландармаш" лўман казэтна ийат пэлэ лэктэ.

Йндэ сой пытыш. Совэт власть. Россиаштэ ўмйрэшлан пэнгйдэмэ. Тудйн тўнгшонымыжым мари шэмэр калйк умлэн нальэ.

Кут ий сой годсэк илйш ўзгарна пудйргэн пйтйш. Тудо влакым угйч йшташ кўлэш. Тошто илйшым шукыжым вожгйчак пудйртэн у, мотор, тёр илйшым йшташ тўнгалаш кўлэш.

Тй марсэк шэмэр калйк йшкэ илйшыжым куштылэмдэн йш кэрт.

Йндэ корно почйлто. Нэмнан шонымашна вигэньэнат иктэ. Йшкэ шонымашкйна шуаш вигэнат ик ратэш шогалйн, кит кучалтйн ик корно дэнэ рўж тарванэна. У мотор илйшнам олмйкташ тўнгалйна. Тй паша—нэмнан тўп пашана.

Нэмнан ончйлсо илйшна волгйдо кэчэ. Тушко мийэн шуаш шуко вий кўлэш. Адак йужо вэрэжэ ту илйш корнйм йомдаршаш йнжэ лий. Сандынэ маланна ончйч кэлгйлрак шоналтэн корнйвам палэмдаш кўлэш. Алди кулди кайдымашйн майак влакйм шогалтйл кайаш кўлэш. Ту майак нэмнан волгйдо илйшйш кайшаш корнйнам мўндырчйн палэмдэн шогйжо. Сокйржат палйжэ.

Китнам нёлталйн волгйдо илйшйш талпйнэна, сокйржймат тушкак шўдйрза.

Йндэ илйш олмйктымо пашалан чот пижйна. Марла казэтнат у илйш олмйктымо корнйм ончйктэн шогйшашан Казэтнан кёргйжё йалт вэс тўрлё лийшашан. Волгйдо илйшйш кайшаш корнйм майак ганьэ палэмдэн шогйжо Сандэнэ казэтнанат лўмжё „Майак" лийжэ.

Майак казэтна у илйшым тўрлё могйргйчат волгалтарэн шогйжо. Ту майакйм вигэн ужйшт. Ту корно дэнэ каййшт. Тугай куго пашам мучашкйжэ шукташ куго вий кўлэш. Нэмнан редакциаштэ вий пэш шагал.

Шонымашкйна шуаш, тунэмшэ мари йолташ влак, тэн дам полшаш ўжйна. Шонымйдам сэрналэн колтйза, полшйза. Казэтна лўмжым пашашкйжэ лукшо. Куатлэ, пусё лийжэ „Майак" казэтна.

Декабрйн 25 шэ гйч тўнгалйн январйн 4 шэ мартэн Пўрё олаш губэрна кёргё мари погйнымаш лийэ. Шукё пэнгжэ крэсчан калйк гйч толйн ильйч молйжо тунйктйшо кокла гйч. Ту погйнымашэш „совэт умландармаш "казэт торйштат ойлйшт. Казэтнан лўмжё йшкэ пагйтшым эртарйш, йндэ вэс жап шуо, лўмжат вэсэ кўлэш, маньйч, садйгэ манйн тўрлё лўм влакым муан он чйшт. Йоршашлйк шй мак кйчал йшт муат, айда Пўрйшсё паша йштйшэ влак сайынрак шоналтэн ончйшт, манын кодйшт. Садйн вонча, ик иккэчэ мари паша йэн влак ик улэш погйнэн кангашэн нальйч. Шуко кйчальйч, кэлгйшкэ каййшт. Ала кудо иктйжэ „майак" манйн колтйш. Ту мутым руалтэн кучйшт, тўрлё могйрым атлаш пижйч., Майак" мамэ мут казэт лўмлан пэш тангалэш толэш, маньйч. Сэдэ ик мут дэнэ шуко поро каласалтэш. Осалжэ уло гйнат поро могыржо дэнэ пэтйралтэш, маньйч. Садйгэ „Совэт умландармашым „Майак" дэнэ вашталташ вигэнат рэза лиййч. У ий гйч тўнгалйн тошто „Совэт умландармаш казэт олмэш „Майак" луман казэт лэктэш тўнгалэш. Кужо ўмйран лийжэ „Майак" газэтна Уилыйлйш кайме корнйм майак ганьак палэмдэн шогйжо.

Рэдакция

Газэтым ида шупш.

Мари родо влак, талада тй мутэм влакым сэрэм.
Нэмнан, тйршэн сэрымэ газэтнам вигэн окаш тйршйза Окэн моштйдымыжлан окэн пуза.

Газэтйштэ тўрлыжат сэралтэш. Тушто чйлажат кўлэш мут.

Йшкэнан Россиаштэ молО кугужанйштэ мо лийын шогымым тўрлё пунчал мут влак сэралтэш. Окэда гйн, вигэ шинчэн шогэда. Совэт власть пэш шуко пийым кйшкэн, мариланат корным почо, Поро волгйдо илйшым пунэжэ.

Газэт лукшо мари йолташ влак уло пийшт дэн тйршэн шуко ойгым ужйн, пичкэмшэ марийым волгалтарэна манйн, йал влакйш газэтым шалатат. Ту газэт влакым йалйштэ мари влак окаш налйна манйн йшкэ коклаштйшт шалатат. Варашым ончэт ик мутшымат налйн огйт ончалал. Уждат кодат, шупшйнат пйтарат. Садйгай пашам ужйн, чаманэн шинча вўдэт толэш. Шинчйдэ котшо йэнжат жал огйл. Казэтшым пэш чаманалтэш. Мари родо влак, шоналтйза, пашада айват огйл! Мари калйк йшкэ йылмыж дэнэ сэрымэ газэтым окэн эдэмэ илйш дэн илаш тунэмжэ манйн, мэ тэндан дэкэ газэтым колтэна.

Шижса. Тйлэч вара иктйдат казэтйн ик пусакшымат ида кушкэт. Кушкэтшыжэ куго йазйкан лийэш. Тудо курнньё шўман, казэт йштйшэ йэнгым чамандымэ пушэнгэш чотлалтэш.

Казэтым йшкэндан вуйда дэч артйк саклйза. Тушто илйш корно ончйкталтэш. Ту казэт талада коч кунамат кўлэш лийэш. Сандэнэ налмэ ик казэтдам ик вэрэш книга сйман ургэн шогйза.

Селенный совэт казэтым иктйланат йнжэ шупшйкто. Кён шупшымыжым ужэш, тудым уто гана казна пашашкэ колтйжо.
Тй мутым селенный совэт вуйшкйжо пйштйжэ. Вэскана мый шым шинчэ манйн йнжэ шого.

Рэдакция.

РОССИАШТЭ.

Мландэ шуч.

Дьэкабр тйлэйштэ Урал курыкйсо мландэ шўч лукшо выньэм влак гйч 6 милион

пут мландэ шӱч луктӓлтӓн. Н набр тӓлӓштэ лукмо дэч 7 % шукорак луктӓлтӓн.

Чуаш областгыч.

Чуаш областлан киндэ развёрстка (1) ик милионат 500 тужэм пут киндэ пӓштӓлтӓн улмаш. Чуаш влак ту киндӓм пунчалжӧдэч тӓлзэ ожно темӓнӓт. 14232 пут развёрстка дэч ергӓкшӓм пӓштэнӓт.

Полэк

Декабрӓн 25 жэ, Дон вӱдвоктэн мӓндэ шӱч лукшо пашазэ влаклан наркомпродтӓганьэ пӧлэк влакӓм колтен: 2000 тӓлэ упшӓм, 1000 к ртузӓм. Тӓгӓдэ игшуво влаклан ӱдармаш влаклан портӓшкэм, 6000000 тэнгэ окса колталтӓн. Адак казна ак дэн йанда корканлак, чайниквлак, моло кӱмӓж совӓла-влак колталтӓнӓт. Тулэч посит колталтӓн 1ваган шовӓн, 5000 пут йӱзӓм 2 вагон ӱрӓк манмэ йэмӓш, 3ваган пасма, шуко тамака кагаз книга, карандаш, пера-влак.

Мӱкш.

Калык кокла муро.

Каргалтмэ шотӓш вэрэштэлтшэ,
Тараванза кул дэн йорло-влак,
Нэмнан ушна йӧршэш пудраштэ
Колшаш сарӓш вангайп ашан.
Чӓла тӱ чан мэ ӧкӓм шотшӓм
Мучкак пургэт пӓтарэна,
Вара йӓштэна мэ у туньажӓм
Нимо шотан йӧршэш куана.

Припев:

Т дэ лийэш пӓтартӓш,
Йӧршэшэш йӓштӓмэ сар.
Чӓла тӱньа кэлшӓмэ дэн
Чӓла калӓк лийэш тӧр.

Нигаг нэмнан огэш утарэ
Йумат, кугужат, вийан нэнжат,
Нэмнан йӧршэш утраштшашна
Лачак йӓшкэнан кидӓштӓна.
Кидна дэн йӧсӓм шуэн колташ,
Йӓшкаланна сай илшӓм муаш—
Куртнӓм шокшӓньэкак тапташ,
Возак тулжӓм тэ, йэшарза!

Припев:

Тидэ лийэш пӓтартӓш,
Йӧршэшэш йӓштӓмэ сар.
Чӓла тӱньа кэлшӓмэ дэн
Чӓла калӓк лийэш тӧр.

Кугу пашам йӓштэн орланшэ,
Тӱньа ӱмбалсэ пашазэ!
Мэмнан кидэшак мландэ лийжэ,
Йолколан йалт нжэ логал.
Вӱр йӱшо—пиктӓшэ ӱмбачӓн
Кӱдурчӧ рашкалта гӓнат!
Мӓланна чэв р кэчӓ волгӓдо
Эрэ тугак раш волгалтэш.

Припев:

Тидэ лийэш пӓтартӓш,
Йӧршэшэш йӓштэмэ сар.
Чӓла тӱньа кэлшӓмэ дэн
Чӓла калӓк лийэш тӧр.

ТУНУКТЫМО ПАША.

Эльан мари курс нэргэн.

1918 ийӓштэ Колчакӓн от салдатӓшт влак II рӧ олам нальӓч Пӱрӧ олаштэ ошсэк мари екӓмо Семинар ильэ. Ту семинарӓштэ улшо нӓсӓ влакӓм нӓмажӓш кодӓдэ о о влак шалатэн пӓтарэнӓт. Тӓгэ марийӓн ик кугурак школжо ильэ, тудат пӓтӓралтэ.

Пӱрэш уэш совэт власть лийэ Марийӓн енчӓл тупэмшэ йэнгӓшт влак тӓршэн коштӓн тӓ семинар колӓм Н Вэрӧвокаш „3 х годичные педагогические курсы“ лӱм дэн почӓч. Тӓ курсӓштэ чӓлажэ вич ий тунэмӓт Тӓ курсӓм 1920 ийӓштэ дэкабрӓн 15 жӧ почӓч

Курс почӓлтмашӓжо льаэ п калӓк пӧртэш лийэ. Калӓк курс почмашкэ пэш шуко погӓнӓш. Рушла интернационалӓм мурэн тӱнгална. Вара йолташ Медведева дэнэ йолташ Ермолаев курс почӓлтмо вэргэн мутум ойлӓш. Йолташ Иванов Н. И Марийӓн тошто орланэн илмӓжӓм ойлӓш. Курсант влакат изӓш ойлэдӓшт ик мут дэнэ Эльаннӓссэ мари курс почӓлтмаш пэш сай лийэ. Мари эргэ, влак толза тунэмаш.

Тӱнгалтыш школ пӓтаршӓ мат налӓт. Йӓлэ толза Малэн ида кийэ.

(*Мари Курсант Ачпэ*).

Тазалык ончымаш.

Изи йоча.

Шочӓн йоча (айза) изи, виидӓмэ лийэш. Йочажӓм йӧратӓдӓмэ ава огэш лий Чӓлажат йочашт йӧр коштӓт: ончат, пукшаш тӧчат, тулэч молӓжӓмат ойгӓрат. Ава йочажӓм чонжо олмаш ужэш. Тугэ гӓнат шуко ӱдрамаш пайда олмэш йочажлан осалӓм вэлэ йӓштэ.

Йочан (озан) лиймӓлэч ончӓч ӱдрамашлан тӓ нэргэн пэш шуко тунэмаш кӱлэш. Йочан тазалӓкшэ, енчӓл илӓшӓжэ моштэн ончэн куштӓмаштэ Нэмнан мари ӱдрамаш „йочам ончэн кэртат?“ мэнӓн йодат гӓн, мань йоча „ончаш изэм годӓмак тунэмӓнам, миньӓм ит тунукто“ манэш. Ончэт тудӓ рӱшэн да кочӓшо уржа кидӓм пурӓн пукшаш вэл мошта. Йочам тугэ ончэт гӓн, сита. Таза лийэш гӓн, йӓшкат кушкэш, шонат Йоча йондал калӓн йа пу кольмӓка огӓл-йсь. Куш пӓштэт тушто кушкӓн огэш кугэм

Нэмнан мари ӱдрамаш влак ончэн моштӓдэ шуко йочам чэрландарат. Шуко йӓндӓралт чэрлэ йоча кошкэн шарнэн кола.

Российаштэ ончэн моштӓдӓмо дэнэ шочшо йочан кум ӱлуш гӓч ик улӓшӓжо кола Швециа дэнэ франциаштэ тӓссэ ончӓмаштэ йалт шагал колат. Ик тӱжэм шочшо йочагӓч нэмнан вич ийӓш пэлӓжэ вэл шуэш. Молӓжо колат Моло эллаштэ вич ӱлуш гӓч ик ӱлушӓжо вэлэ кола. Россиаштэ йужо вэрэ тӱжэм йоча гӓч первой ийӓштак кут шӱдӓжо кола,

Сэдӓгэ ончэн моштӓдӓмо дэнэ да тӱрло мӱшкур чэрдэнэ шуко илшаш йоча (аза) влакак колэн пӓтат.

Йӧрвэзэ кидэшат шуко йоча арам лийӓн пӓта. Нэмнан мари коклаштэ кэнгэж пэша пагӓтӓштэ изи йочам, иа шӓм кандаш ийаш йӧрвэзэ кидэш кӓшкэн колат Уло гӓн, сокӓр-сонро куваваж кидэш ишанэн пуэн кодат. Изи йоча пагӓтшӓ дэнэ огэш пукшалт. Пукшат гӓнат йоча ношмӓлан (пагарлан) кэлшӓдӓмэ кочӓш пура. Шуко годӓм йоча йӧралтӓн кидшӓм, йолжӓм эмгатэн ӱмраш чолакэш кодэш. Йӓнг чот гӓч лэктэш.

Мари йал йэда йоча пӧртӓм йӓшташ пэш кэлша. Кэнгэжӓм авазэ кэчэ мучко пашаштэ. Йочажӓм кас мартэ толмэшкӓжэ пуртэн пуэн вэл кода ильэ Кас пэлэш толашат, адак пурэн налӓн кайа. Йоча ончӓшо влак тунэмшэ лийӓт. Нуно йочам пагӓтшэ дэнэ пукшат, йӱктат, модӓктат. Йоча огэшат эмганэ. Тӱрло лавра лустра чизашат умшаш кӓжэ огэш пуро ильэ. Тушто поро мутӓмат колэш. Рушлажэ тудӓм „ясли“ манӓт.

Сэдэ йоча пӧртэш (ясли) моннарэ йоча колма гӓч утла ильэ. Мари ватӓ влакӓмат йоча ончаш тунукта ильэ. Франциаштэ 1900 ийӓштэ 500 йоча пӧрт йӓштэлтӓн Российаштэ кизит мартэ йоча пӧрт пэш шагал ильэ. Кизӓт йӓндэ шуко вэрэ йӓштэнӓт.

М—н.

Солдатка письма.

Мӓй н мариэм киабак волос гӓч, Изэ агӓтан йалӓн, Йашкан Йӓми 1919 ийӓштэ солдаглан кайӓш. Каймжӓ годсэкак малам и йӓшувӓм влак дэнэ пособие пуадташ маныч дэ, тачэ мартэнат нӓмомат огӓт пу. Пособиям йодӓн коштӓн киебак исполкомӓн корнӓжӓм шуко такӓртӓшӓм. Оскждэнат, пужӓдэнат, нӓмождэнат полшӓмо чотӓм йӓш тончӓкто. Мололан, мӓньганьэм влаклан вигожӓмат пуэдат, маланэм укэ.

Мӓньӓн йэшэм тӓганьэ: 1. Мӓй йӓшкэ Пэтай Чачи—34 ийаш. 2. Састий Ӱдӓрэм—8 ийаш 3. Роман эргӓм—6ийаш 4. Сас'аэай Ӱдӓрэм—2 ийаш. Изи агӓтан салдатка ватэ Чачий.

Редакциаа дэч.

Киебак волсоцобез тӓ марсэк мом ончэн илэн. Молан тугай йошкар салдатӓн йэшӓжӓм огэш ончо. Кузэ тугэ чачий марийжэ дэнэ пӓрльа кайӓшӓн йэшӓжэ пособиям пэлэш, чачийӓн тӓгӓдэ йгӓувӓжо огэш вал. Киебак волсоцобез тӓ йотӓмашлан редакция вашэш мутӓм йодэш.

Чачийлан.

Тӓйжэ, родо волсоцобезӓш мийэн палӓн гӓна, молан пособиям пулӓмӓштӓм унгӓн вал. Тӓй торӓштэт мондэнӓт гӓн, Волсоцобезлан садэ кэчӓштак пособиям кӓчалаш кӱштӧ. Варажӓм тӓшкэ угӓчӓн сэрэн колто.

Редакция.

МИШКАН ВОЛОСГЫЧ.

Шинчашт почылтын.

Мишкан волӓс Соказа йал мари влак эрӓкӓм шижӓн наллӓн улут. Кӓзӓт Пӱрӧ олаш мари курс почӓлто Тӓ курсӓшко Соказа гӓч чий мари ӱдӱр влак дэн мари эргэ влак толӓнӓт. Чӓланат тунэмаш шонэн коштӓт. Нунӓн йалӓштӓштат акӓлддэн йӓштӓлӓт Кӓзӓт 5—6 кудо пӓрльа ушнэн пашам йӓштэн, коммуна дэн илат. Нунӓн коммуналан тӱрлӧ машина влак толӓн шогат.

Моло йал мариат тӓгак почӓлтэш гӓн вэлэ.

Памаш мари.

Йолташ! тый газетым окышыч? Окэнат гын моштыдмолан ойло!

ПОЛШЫЗА.

Погынмашкэ с'ездӓшкэ Мэнэзэла мари влакат йэнгӓштӓм коштэнӓт. Коштӓмо йэнгӓшт Мэнэзэла мари илӓшӓжӓм ойлэн пуо. Нуно пэш вараш кодӓнӓт. Нӓмогай вуйлатӓшэ мари пӧлкӓ влак укэ. Кугжа уло годӓм тӓ мари влак пӓзӓралт пэл сӱӓс лийӓн пӓтэнӓт. Совэт власть лиймӧнгӧ нуно помжалтӓнӓт мари йӓлмэ дэн тунэмаш шонат. Волгӓдӓшко лэкнэшт. Коштӓмо йэнгӓшт пэш шӱмжӧ корштэн ойлӓш. Тудо Пӱрӧ уеэ гӓч кок йэнгӓм йодэш: Паша йэнг укэлан Мэнэзэла мари влак вараш кодӓнӓт. Полшӓза ильэ, ида кудалтэ, мӓлана пӓчкэмӓш гӓч лэкташ полшӓза, манэш. С'езд тӓ йолташӓн шорӓкшаш гай шум корштэн ойлӓмӓжӓм товӓлэн нальэ. Мэнэзэла мари влаклан полшаш йӓшкэ коклажгӓч кок йэнжӓм сайлэн коштӓш. Тӓ йолташ влаклан пэш куго паша пуалтэш. Мэнэзэла уездӓштэ кандаш мари йал уло. Нуно тушко мийэн пӓчкэмӓш мари влакӓм волгалтараш тӱнгалӓт. Тӓ йолташ влаклан с'езд сайлӓмӓжмӧнгӧ: „кайза, Мэнэзэла родо влаклан волгӓдӓшко лэкташ полшӓза“, маньэ.

(Шумат).

Р. В.Ц. гор. Бирск.

Типография Эконотдела в г. Бирске.

Тирьж 2200 экз.

Член редак. кол. АЮПОВА.